

**ПОСИЛЕННЯ
КОНСОЛІДАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛІ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
НА ШЛЯХУ ВСТУПУ
УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ
МОЛДОВА ДО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

17-18 жовтня 2024 року

УДК 316+339.94
ББК 60.5+66.4

Соціологічна асоціація України
Південноукраїнське відділення САУ
Державний вищий навчальний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.
Д. Ушинського»
Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет психології, політології та соціології
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS
Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova

**«ПОСИЛЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛІ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ШЛЯХУ ВСТУПУ УКРАЇНИ
ТА РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ»**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

17-18 жовтня 2024 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

**ПОСИЛЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛІ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ШЛЯХУ ВСТУПУ УКРАЇНИ
ТА РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Рецензенти:

Інна ГОЛУБОВИЧ, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Лілія ЯКОВЛЕВА, доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціології Національного університету «Одеська Юридична Академія».

Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Протокол № 5 від 28.11.2024 р

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна

Члени редколегії:

МОКАНУ Віктор, д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова

БОРІНШТЕЙН Євген, д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), Україна

ПЕТИНОВА Оксана, д. філос. н., професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

АТАМАНЮК Зоя, д. філос. н., професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

Посилення консолідації суспільства та ролі людського капіталу на шляху вступу України та Республіки Молдова до Європейського Союзу : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кишинев- м. Одеса, 17-18 жовтня 2024 року) / за ред. д. с. н., проф. Лісеєнко О. В. – 138 с.

Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2024

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2024

ЗМІСТ

МОCANU Victor, МОCANU Ion	CERCETAREA CALITATIVĂ A RELAȚIEI DINTRE SĂNĂTATE ȘI REZILIENȚA SOCIALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA QUALITATIVE RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH AND SOCIAL RESILIENCE IN REPUBLIC OF MOLDOVA.....	7
ЯКОВЛЕВ Денис	КОНСОЛІДАЦІЯ ШЛЯХОМ КРЕАТИВНОСТІ. РОЛЬ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ У ПІДВИЩЕННІ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	15
МОCANU Angela	INFLUENȚA STRATIFICĂRII ASUPRA REZILIENȚEI SOCIALE THE INFLUENCE OF STRATIFICATION ON THE SOCIAL RESILIENCE	18
ПОДШИВАЛКІНА Валентина	ЗМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	25
ЛОБАНОВА Алла	ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ	28
KNYZHNIAK Larysa	SAFE INTELLECTUAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CREATION AND IMPLEMENTATION OF HUMAN CAPITAL IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION	31
ТРУШЕВИЧ Ганна	СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ЛІДЕРА ВОЄННОГО ЧАСУ УКРАЇНЦЯМИ КРЕАТИВНОГО КЛАСУ: КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВПЛИВ	33
КАМЕНСЬКА Тетяна	РЕАГУВАННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ НА СУЧАСНІ ЗМІНИ В УКРАЇНІ	36
КАЛАШНІКОВА Людмила	МІСІЯ СОЦІОЛОГІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ : ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	38
БОРІНШТЕЙН Євген	СОЦІОКУЛЬТУРНЕ БАЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ БЕЗПЕЦИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	41
PETINOVA Oksana, MAZUR Julia	CIVIL SECURITY IN THE CONTEXT OF DISINFORMATION AND PROTECTING AGAINST SOCIAL RISKS AND STRENGTHENING THE RESILIENCE OF SOCIETY	44

гуманітарної підтримки, духовного розвитку та національної ідентичності вимушених українських переселенців, особливо їхніх дітей. В умовах процесів інтеграції України в ЄС, що починаються, особливого значення набуває не тільки інтеграція біженців у європейський простір як нових мешканців країн ЄС, а й забезпечення психологічно комфортного повернення в Україну тимчасових переселенців як людей з особистим досвідом проживання за європейськими стандартами. При цьому міграційні процеси можуть стати продуктивними для країни, що приймає, у плані формування лояльності до своєї культури в сучасному і майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Подшивалкіна В.І. З приводу застосування якісних методів у соціології, або Який досвід ми вивчаємо? *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. №4. С.197-206.
2. Beck, U., Bonss, W., Lau, C. The theory of reflexive modernization. *Theory, Culture and Society*. 2003. 20 (2). P. 1–33. DOI: 10.1177/0263276403020002001.
3. Podshyvalkina V. Psychological Features of Self-Determination and Self-Identification of Forced Ukrainian Migrants / *Psychological patterns of social processes and personality development in modern society: Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2023. P 327-347 524 p. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-362-0-19>
4. Strauss, A., Corbin, J. (1994). Grounded Theory Methodology: An Overview. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.) *Handbook of Qualitative Research*. 1994. P. 273–285.

Алла ЛОБАНОВА,

доктор соціологічних наук, професор

Криворізький державний педагогічний університет

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ

Соціально-економічний розвиток держави обумовлюється її людським капіталом, стан і якість якого забезпечується стабільним функціонуванням соціальної сфери, зокрема науки, освіти, медицини, сфери обслуговування і, звісно, економіки. Основною особливістю людського капіталу є його здатність постійно відтворюватися, розвиватися, удосконалюватися, трансформуватися, оскільки його зміст залежить від рівня знань, професійних навичок, компетенцій, стану здоров'я, соціальних та психологічних характеристик населення, зокрема різних соціально-професійних груп. Відтворення людського капіталу є постійним і динамічним процесом, який залежить від тих суспільних умов, в яких він відбувається, зокрема рівня економічного розвитку, доступу до освіти та медицини, соціальної стабільності, а також можливостей для професійного зростання і самореалізації. У нестабільних умовах, таких як війна, цей процес може уповільнюватися або змінювати

напрямок, що вимагає адаптивних рішень та нових підходів для підтримки і відновлення людського потенціалу.

Концептуалізація поняття «людський капітал» пов'язується з іменами відомих американських економістів Т. Шульца, Г. Беккера, Л. Туроу, Я. Мінсера та інших. Так, загальновідомим є визначення людського капіталу Г. Беккером як «сукупності природжених здібностей та отриманих знань, навиків, мотивацій, доцільне використання якої сприяє збільшенню доходу (на рівні індивіду, підприємства або суспільства)» [1, с. 162]. Всесвітній банк визначає людський капітал як «знання, навички та здоров'я, в які люди вкладають кошти і які вони акумулюють протягом свого життя, що дозволяє їм реалізовувати свій потенціал» [2]. Отже людський капітал доцільно розглядати як сукупність знань, навичок, компетенцій, здоров'я та інших соціальних і психологічних характеристик, які людина набуває протягом свого життя і які мають значний вплив на її продуктивність, економічний внесок та здатність до інноваційної діяльності. У ширшому розумінні людський капітал включає також моральні цінності, рівень соціалізації людей у соціумі та здатність адаптуватися до змін.

Сутність людського капіталу суспільства виявляється через інтегративні його характеристики, до яких відносяться: освіченість і професійність суспільства як основа продуктивності і здатності до професійного росту; фізичне і психічне здоров'я, що є необхідною умовою для тривалої та ефективної діяльності; адаптивність і мобільність людей як здатність швидко адаптуватися до змін умов і середовища, що особливо важливо в умовах нестабільності, як у випадку війни; креативність та інноваційність, що створюють потенціал для розвитку нових ідей і рішень і соціальний капітал - мережу людських взаємовідносин, що підсилює інші аспекти людського капіталу через взаємодію і колективні зусилля. Саме ці характеристики людського капіталу в сукупності визначають здатність суспільства до сталого розвитку та відновлення в складних умовах.

В умовах російсько-української війни, яка триває з 2014 року (тимчасова анексія Кримського півострову і тимчасова окупація частини Луганської та Донецької областей) і особливо з 24 лютого 2022 року, коли відбулося повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію суверенної України, процес відтворення людського капіталу зіткнувся з численними викликами.

По-перше, значна частина населення була змушена покинути свої домівки, що призвело до масової внутрішньої та зовнішньої міграції, втрати робочих місць і професійної діяльності. За оцінкою ООН, кількість мігрантів з України у світі станом на вересень 2024 року становить 6,7 млн осіб, переважно жінок та дітей. Міграція 10,6% економічно активного населення країни, десятки тисяч загиблих військових на фронті, близько 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб – все це суттєво погіршило освітній та

професійний стан людського капіталу, створивши значні проблеми на ринку праці. Згідно з опитуваннями НБУ, у 2023 році 44% підприємств мали кадрові труднощі через масове скорочення кількості працівників, що пов'язане з мобілізацією, а 24% – через міграцію. Отже зріс дефіцит кадрів: станом на квітень 2024 року з ним стикалися 74% опитаних роботодавців; зросло безробіття, і хоча безробітні шукають роботу, але їхні навички та кваліфікації не завжди відповідають вимогам роботодавців: від 16% до 18% роботодавців стикалися з проблемою недостатньої кваліфікації претендентів на відкриті вакансії [3].

По-друге, фізичне та психічне здоров'я громадян погіршилося через стресові ситуації, травми війни, втрату близьких і нестабільність майбутнього. Дослідження, проведене в червні 2024 року Центром Разумкова, показало, що у більшості українців (55,8%) психологічний стан за останній рік погіршився, у 33,6% він не змінився і лише у 2,9% – покращився. За оцінкою експертів, представленою Національним інститутом стратегічних досліджень, 40-50% населення потребуватиме психологічної допомоги. У певних групах населення кількість таких людей складатиме: серед військових та ветеранів – 1,8 мільйонів, серед людей старшого віку – 7 мільйонів, близько 4 мільйонів – дітей та підлітків [4]. Ці фактори значно вплинули на загальну продуктивність і ефективність робочої сили.

По-третє, зросла важливість адаптивності та мобільності населення. Багато людей були змушені переорієнтовуватися на нові професії, навчатися новим навичкам і швидко пристосовуватися до нових умов ринку праці. Разом із цим виникла потреба у розвитку креативності та інноваційного мислення, адже багато бізнесів та організацій в умовах війни почали шукати нові способи функціонування в умовах обмежених ресурсів.

По-четверте, одним із суттєвих викликів для людського капіталу під час війни є перехід на дистанційну освіту, який, з одного боку, забезпечує безперервність навчального процесу, але з іншого — створює проблеми щодо доступу до якісної освіти для певних груп населення, особливо у віддалених регіонах або серед дітей із родин, що постраждали від війни. Це призводить до зниження рівня освіченості та кваліфікації, що в довгостроковій перспективі негативно впливатиме на розвиток людського капіталу та економіку країни, гальмуючи соціально-економічний розвиток країни.

З іншого боку, війна стимулювала зміцнення соціального капіталу. Взаємна підтримка, волонтерські ініціативи та співпраця на рівні громад стали важливими факторами для виживання та розвитку в умовах кризи. Це створило нові форми співробітництва та довіри між людьми, що позитивно впливає на суспільну згуртованість і потенціал до відновлення після війни. Важливою зміною є й посилення уваги до освітнього рівня та професійної підготовки громадян. Варто підкреслити, що людський капітал розглядається не тільки з індивідуальної, але і з суспільної точки зору. Чим вища загальна

освіченість і рівень здоров'я населення, тим ефективніше працює економіка країни, тим більш розвинутою є соціальна сфера, зокрема освіта і медицина.

В умовах війни і з огляду на потребу у відновленні країни після війни, відтворення і розвиток людського капіталу стає ключовим завданням державної політики, адже майбутнє економічне зростання України безпосередньо залежить від якості її людських ресурсів. Людський капітал — це інвестиція, яка потребує підтримки через освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, реабілітацію постраждалих, постійний розвиток їх професійних навичок, через інтеграцію сучасних технологій і міжнародних стандартів у процес перекваліфікації робочої сили, що сприятиме прискоренню економічного відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. N.Y., 1964.
2. Офіційний сайт The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine> (дата звернення: 15.09.2024)
3. Студеннікова І. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. Вокс Україна. 14 вересня 2024. URL: <https://voxukraine.org/rynok-pratsi-v-umovah-vijny-demografichni-vyklyky-dlya-ukrayiny> (дата звернення: 15.09.2024)
4. Як війна впливає на ментальне здоров'я українців. Слово і діло. Аналітичний портал. 17 вересня 2024 URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/09/17/infografika/suspilstvo/yak-vijna-vplyvaye-mentalne-zdorovya-ukrayincziv> (дата звернення: 15.09.2024)

Larysa KHYZHNIAK,

Doctor of Sciences in Sociology, professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

SAFE INTELLECTUAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CREATION AND IMPLEMENTATION OF HUMAN CAPITAL IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Secure intelligent communication technologies in the creation and implementation of human capital are in high demand: 'Many of the technological changes happening now - the emergence of generative artificial intelligence, the rise of virtual worlds and even virtual replicas of our own selves, and the development of neurotechnology ... are already becoming an everyday reality' [1]. The attention of scientists is drawn to intelligent decision support systems and intelligent control systems [2], intelligent technologies in the context of analytics [3]. There is a widespread perception that 'human capital ... is a source of creation of certain ... innovations in various fields ... (managerial, organisational, technical, economic, social, etc.)' [4, c. 228]. It should be noted that 'the development of communications can both contribute to the "blurring" of the binding social capital (by weakening the